

ERIC BERNE

Jak si lidé hrají

Jak si lidé hrají

ERIC BERNE

Berne, Eric

Jak si lidé hrají / Eric Berne ; [z anglického originálu ... přeložila Gabriela Nová]. – Vyd. 1. – Praha : Portál, 2011 – 200 s.

Název originálu: Games people play

ISBN 978-80-7367-992-7

615.851

- transakční analýza
- populárně-naučné publikace

615.8 – Fyzioterapie. Psychoterapie. Alternativní lékařství [14]

UPOZORNĚNÍ PRO ČTENÁŘE A UŽIVATELE TÉTO KNIHY

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této elektronické knihy nesmí být re-produkována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele.

Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

Původní anglické vydání:

Games People Play by Eric Berne, M.D.

This translation published by arrangement with Random House, an imprint of The Random House Publishing Group, a division of Random House, Inc.
Copyright © 2010 by Random House

České vydání:

Translation © 2011 Gabriela Nová (dědicové), 2011

© Portál, s. r. o., Praha 2011

ISBN 978-80-7367-992-7 (tištěná kniha)

978-80-262-0392-6 (ePUB)

978-80-262-0393-3 (mobi)

978-80-262-0391-9 (PDF)

Obsah

Několik slov úvodem...	9
Předmluva	13
<i>Terminologie</i>	14
Úvod	15
1. <i>Společenský styk</i>	16
2. <i>Strukturalizace času</i>	18

ANALÝZA HER	25
Analýza struktury her	27
Transakční analýza	33
Postupy a obřady	39
Zábavy	45
Hry	53
1. <i>Definice</i>	53
2. <i>Typická hra</i>	55
3. <i>Geneze her</i>	63
4. <i>Funkce her</i>	65
5. <i>Klasifikace her</i>	67

PŘEHLED HER	71
Úvod	72
1. <i>Názvosloví</i>	72
2. <i>Lidová rčení a vulgarismy</i>	74

Životní hry	75
1. <i>Alkoholik</i>	75
2. <i>Dlužník</i>	83
3. <i>Kopejte do mě</i>	86
4. <i>Počkej, ty darebáku – já ti ukážu!</i>	87
5. <i>Vidíš, k čemu jste mě dohnali!</i>	90
Manželské hry	95
1. <i>Kout</i>	95
2. <i>Soud</i>	99
3. <i>Frigidní žena</i>	101
4. <i>Otrokyně</i>	105
5. <i>Kdyby nebylo tebe</i>	108
6. <i>Vidíš, jak se obětuji</i>	109
7. <i>Drahoušek</i>	112
Společenské hry	115
1. <i>To je hrozné, vidíte?</i>	115
2. <i>Vrták</i>	118
3. <i>Kazisvět</i>	119
4. <i>A nemohl byste – Ano, ale</i>	121
Sexuální hry	129
1. <i>Ať si to spolu rozdají</i>	130
2. <i>Perverze</i>	130
3. <i>Hra s ohněm</i>	132
4. <i>Hra s punčochou</i>	135
5. <i>Kravál</i>	136
Hry podsvětí	139
1. <i>Zloději a policajti</i>	139
2. <i>Jak vzít roha</i>	144
3. <i>Teď ho vezmem na hůl</i>	146
Hry v poradnách	149
1. <i>Skleník</i>	149

2. <i>Myslím to s vámi dobře</i>	151
3. <i>Sociální případ</i>	155
4. <i>Naivka</i>	159
5. <i>Psychiatrie</i>	162
6. <i>Budízkničemu</i>	166
7. <i>Protéza</i>	168
Neškodné hry	173
1. <i>Odborník na dovolené</i>	174
2. <i>Kavalír</i>	174
3. <i>Dobrodinec</i>	176
4. <i>Všeuměl</i>	177
5. <i>Ještě budou rádi, že mne poznali</i>	178
POZADÍ HER	179
Význam her	181
Hráči	183
Názorný příklad transakce	185
Nezávislost	189
Jak získat nezávislost	193
Hry – a co dál?	195
Klasifikace chování	197

Mým pacientům a studentům, kteří mne
mnohému naučili a od nichž stále získávám
další a další poznatky o hrách a smyslu života.

Několik slov úvodem...

Český čtenář dostává do rukou knihu, jež prošla světem za výkřiků nadšení a obdivu, jež byla déle než sto týdnů na seznamu bestsellerů tradičně uváděných deníkem New York Times. Perlivých epitet získala tolik, že se mi sotva podaří přidat další, a snad dokonce výstižnější.

Pan Eric Berne je docentem kalifornské lékařské fakulty, kde přednáší sociální psychiatrii. Ač ho osobně neznám, soudím podle jeho vědecké produkce a fotografie uvedené v jeho prvním anglickém vydání, že je to šedesátiletý mladík (narozen v roce 1910), který nezná život jen z knih a učeben. Musel toho hodně prožít, slyšet a vidět, aby onu takzvanou běžnou zkušenost zobecnil ve vědecký útvar, srozumitelný široké paletě čtenářů, vzdělaným laikem počínaje a nositelem Nobelovy ceny konče. Dovoluji si tvrdit, že tato kniha je první skutečně vědecké dílo z oboru psychologie všedního dne. Eric Berne však při vědomí toho, že psychologie všedního dne je nesmyslným konglomerátem slov, pokud není srozumitelná a navíc čtivá, přidal k úrovni vědce navíc své umění literární. Ač jde totiž principiálně o věci vážné, člověk se při čtení jeho knihy neustále lehce pousmívá, a chvílemi se dokonce rozesměje na celé kolo.

„Když člověka nikdo nehladí, začne mu vysychat mícha“ – to je jedna z vět, v níž vrcholí jistá část poznání, jež kniha přináší. Nehledě k tomu, že může být aforismem, za který by se nemusel stydět mistr tohoto oboru, ukazuje pozoruhodnou schopnost Erika Berne sklouznout v pravý čas do zvláštního druhu rozpustilosti, kterou bych si dovolil v jeho případě nazvat rozpustilostí vědeckou. Tento druh rozpustilosti

ovládá jen málo vědců a jen málo vědců položí svůj obor na dostřel vtipu. V knize jsou dokonce místa, kde autor jako by mířil sám na sebe a sám provokoval pochybnosti o tom, co říká. Tak například ač sám je psychoanalyticky orientovaný a tuto skutečnost nijak nezastírá, uvádí bez komentáře hru „Archeolog“, jež je projevem nemístného přehánění analytických praktik.

Knih sama je svým způsobem přeplněna fakty, protože každá z uvedených her je jedním z uzavřených celků dění v takzvané mezilidské interakci. V tom je její záludnost, že totiž duchaplnost a vtip, jež autor ovládá, by mohly svést – smím-li užít Kunderova výrazu – k lehkookému čtení a čtenář by mohl v knize hledat právě především vtip a poznání ponechat až na druhém místě. To by byla velká škoda. Vidím poslání knihy v tom, aby byla učebnicí jednání, přesněji řečeno, aby byla učebnicí oněch praktik jednání, jimž se máme vyhnout, protože se jim vyhnout můžeme.

Zakotvené mezilidské vztahy, jako jsou rodina či pracovní kolektiv, jsou prakticky denně nahlodávány stereotypními spory, jež právě denně končí bez jakéhokoli vyústění. To, co by čtenář nazval každodenním sporem bez náležitého vyústění, to Berne také nazývá hrou. A ukazuje takovouto hru nejen v jejím průběhu, ale cituje i její herce, a co víc, uvádí i formu řešení, uvádí ono vyústění, které člověk prostě bez ponaučení nenalezne. Je tomu tak proto, že složitost mezilidských vztahů dosáhla stupně, kdy se lze ve vztahu a vztazích doslova utopit, kdy onen takzvaný prostý občan se zalkne, není-li poučen.

Některé z her vyzní našemu čtenáři prázdně, protože jsou zcela specifické pro anglosaskou společnost. Eric Berne je Američan narozený v Kanadě a ve své knize se nepokouší o žádnou násilnou internacionálnost. Přesto metoda jeho výkladu je volena tak, aby aplikace na domácí poměry kdekoli (knih vyšla ve všech světových jazycích) nedělala obtíže. Proto nevidím důvod cokoli podotknout k samé látce, neboť bych tím zapochyboval o soudnosti českého čtenáře.

Čtenář by se snad mohl pozastavit nad často citovanou „skupinou“ či „terapeutickou skupinou“, jež je v knize uváděna jako pojem zcela běžný.

Skupinová psychoterapie, tj. terapie, v níž členové skupiny pod dohledem terapeuta diskutují o svých neurotických problémech a sami sebe korigují v nesprávných reakcích, je jedním ze způsobů psychiatrické léčby. I u nás máme již pracoviště, kde je skupinová psychoterapie běžnou formou léčby, ovšem dosud se nerozšířila takovým způsobem, aby byla pojmem obecně známým.

Z vlastního odborného hlediska je zapotřebí podotknout, že autor nerozumí pod pojmem hra její nejobecnější význam a autorův pojem hra nemá nic společného s matematickými hrami, které rovněž v současné době pronikají do oblasti obecné psychologie. Autor svůj pojem hry přesně definuje, já si dovolím jen upozornit, že čtenář měl spíše mít představu dětské hry, dětského hraní nežli čehokoli jiného.

Úctyhodnou práci odvedla překladatelka Gabriela Nová. V jednotlivých označeních musela být totiž nejen překladatelkou, ale i autorkou. Zvolené názvy jednotlivých her jsou vkusné a mají naději, že se uchytí. My totiž musíme vidět v knize onen průkopnický krok, že chce překlasi-
fikovat každodenní trapnosti vzájemných přístupů, napadání, osočování, lichocení a pošklebů novým jazykem, zbaveným oné afektivní příchuti. Ani toto hledisko není bez významu, protože já si alespoň myslím, že zatím bude znít lépe, když řeknu své manželce „hraješ se mnou známou hru Frigidní žena“ nežli „odporně a nechutně mě provokuješ“. Ale opakuji, že to není na celé knize to podstatné, protože to podstatné opravdu odhalí čtenář sám.

Knih Erika Berna se dá číst tak, jak se sluší a patří, to jest od začátku až do konce. Ale tomu, kdo váhá, kdo nedůvěřuje těm podivným pojmům a kdo by za tím chtěl vidět nějaké podezřelé nevěčné slovíčkaření, navrhuji, nechť knihu otevře na straně 121 a bez jakéhokoli předchozího poučení si přečte odstavec o hře ANEBY. Ihned pochopí,

oč autorovi šlo, a pustí se do této rozpustile vědecké lahůdky s důvěrou a dravou zvědavostí.

Bohužel dr. Eric Berne se už nedočkal českého vydání. Zemřel totiž 15. července 1970 na následky srdeční choroby.

Doc. dr. M. Plzák
(1970)

Předmluva

Tato kniha byla původně psána jako dodatek k mé dřívější práci Transactional Analysis in Psychotherapy¹ (Transakční analýza v psychoterapii), je však sestavena tak, aby ji každý mohl číst i chápat samostatně. Teorie nutná pro analýzu i jasné pochopení smyslu her je uvedena v části první. Část druhá obsahuje popisy jednotlivých her. Část třetí shrnuje nové klinické a teoretické materiály, jež společně s dřívějšími poznatky umožňují pochopit v určitém rozsahu, co to znamená oprostít se od her. Ty zájemce, kteří touží po hlubším poznání, odkazují na svou dřívější citovanou práci. Čtenáři obou knih jistě neujde, že kromě teoretického pokroku se v této knize objevily i drobnější změny v terminologii a úhlu pohledu a že tyto změny jsou výsledkem dalších úvah, studia i nových klinických materiálů.

Tato kniha vznikla z popudu studentů a posluchačů mých přednášek, kteří se zajímali o přehled her a také o hlubší propracování těch, které již byly stručně uvedeny jako příklady při všeobecném výkladu a zásadách transakční analýzy. Můj dík patří všem studentům i posluchačům, kteří předložili ke zkoumání, zaznamenali nebo pojmenovali nové hry; zejména však děkuji slečně Barbaře Rosenfeldové za její četné postřehy o umění a významu naslouchat; dále pánům Melvinu Boyceovi, Josephu Concannonovi, dr. Franklinu Ernstovi, dr. Kennethu Evertsovi, dr. Gordonu Gritterovi, paní Frances Matsonové a dr. Rayi Poindexterovi – kromě mnoha dalších – za jejich nezávislé objevy nebo potvrzení významu mnoha her.

Pan Claude Steiner, dřívější ředitel výzkumu v semináři sociální psychiatrie v San Francisku, nyní vedoucí katedry psychologie na

Michiganské univerzitě, si zaslouží zvláštní zmínku z těchto důvodů: Prováděl první pokusy, které potvrdily mnohé z teoreticky sporných bodů uvedených v této knize, a výsledky jeho pokusů značně přispěly k objasnění charakteru nezávislosti a důvěrných vztahů. Můj dík patří také slečně Viole Littové, tajemnici semináře, a paní Mary N. Williamsové, mé osobní sekretářce, za jejich soustavnou pomoc, a Anně Garrettové za pečlivou korekturu této knihy.

Terminologie

Kvůli zjednodušení jsou hry zásadně popisovány z mužského úhlu pohledu, pokud se nejedná o hry výlučně ženské. Hlavním aktérem je proto – bez jakéhokoli zaujetí – vždycky muž, třebaže v podobné situaci se může stejně snadno ocitnout i žena – *mutatit mutandis* (výjimky jsou uváděny zvlášť). Jestliže se ženská role výrazně liší od mužské, je popsána dodatečně. Ze stejných důvodů je i lékař uváděn v mužském rodě. Slovník i závěry této knihy mají sloužit především potřebě praktického klinického lékaře, avšak i pracovníci jiných oborů zde najdou mnoho zajímavého a užitečného.

Transakční analýza ve hrách by měla být jasně odlišena od své zavedenější sesterské vědy – matematické analýzy her –, třebaže některé termíny použité v textu, například „výsledek“, se nyní používají výlučně v matematice. Podrobnější přehled matematické teorie her najdete v knize *Games and Decisions* (Hry o rozhodování), jejímiž autory jsou R. D. Luce a H. Raiffa.²

Carmel, Kalifornie, v květnu 1962

¹ E. Berne, *Transactional Analysis in Psychotherapy* (Transakční analýza v psychotherapii), Grove Press, Inc., New York 1961.

² R. D. Luce a H. Raiffa, *Games and Decisions* (Hry a rozhodování), John Wiley and Sons, Inc., New York 1957.

Úvod

Společenský styk
Strukturalizace času

1. Společenský styk

Teorie společenského styku, jež byla dosti podrobně nastíněna v *Transakční analýze*¹, může být shrnuta následovně:

Dr. Spitz² zjistil, že u dětí, jež delší dobu trpí nedostatkem vhodného zacházení, se projeví sklon k rychlému zhoršování duševního stavu a nakonec i k vedlejším onemocněním. To tedy znamená, že takzvaná „citová deprivace“ může mít katastrofální důsledky. Tato pozorování umožnila vznik teorie o *hladu po podnětech* a naznačila, že nejvhodnější formu podnětů nám poskytují důvěrné vztahy; vycházíme-li z každodenních zkušeností, budeme jistě s tímto závěrem souhlasit.

Příbuzný jev je možno pozorovat i u dospělých osob vystavených smyslovému strádání. Takové strádání může vyvolat například přechodnou psychózu anebo i dočasnou duševní poruchu. Už dříve bylo konstatováno, že sociální a smyslové strádání má podobný účinek na osoby odsouzené k delší samovazbě. Samovazba je skutečně jedním z trestů, jehož se obávají i velmi ostrřílení kriminálníci, kterým jinak nevádí ani fyzická brutalita^{3, 4}, a tohoto postupu se běžně užívá jako formy politického nátlaku. (Naproti tomu nejpůsobivější zbraní proti němu je společenská organizovanost.)⁵

Z biologického hlediska je pravděpodobné, že citové a smyslové strádání může způsobit nebo podporovat změny organismu. Jestliže retikulární aktivační systém⁶ mozku kmene nedostává dostatečné podněty, může to mít za následek – aspoň nepřímo – degenerativní změny nervových buněk. Tyto změny mohou být vyvolány také nedostatečnou výživou, ovšem ta sama o sobě se může projevit jako následek apatie – například u dětí, jež trpí marasmem. Zde je tedy počátek biologické řetězové reakce, jež probíhá od citového a smyslového strádání přes apatii až k regenerativním změnám a smrti. V tomto smyslu má hlad po podnětech k zachování lidského organismu stejný vztah jako hlad po potravě.

Hlad po podnětech se v mnoha směrech skutečně podobá hladu po jídle, a to nejen biologicky, ale také psychologicky a sociálně. Takové termíny jako podvýživa, přesycení, znalec, labužník, požitkář, asketa

a kulinářské umění mohou být z oblasti výživy snadno přeneseny do oblasti citů. Přejedení má svou paralelu v předráždění. Za běžných podmínek, kdy jsou k dispozici dostatečné zásoby, z nichž je možno sestavit pestrý jídelníček, bývá výběr v obou oblastech výrazně ovlivněn idiosynkrazií jednotlivce. Některé nebo mnohé z těchto idiosynkrazií jsou snad vrozené, ale to nijak neovlivňuje problém, o nějž tady jde.

Pracovníka v oblasti sociální psychiatrie zajímá v této věci to, co se stane, je-li dítě od své matky odděleno v normálním průběhu svého vývoje. To, co zde bylo až dosud řečeno, se dá názorně vyjádřit lidovým řečením⁷: „Když člověka nikdo nehladí, začne mu vysychat mícha.“ Jakmile tedy skončí období těsného důvěrného vztahu dítěte k matce, musí se jedinec po celý zbytek svého života zabývat problémem, jehož řešení ovlivňuje bytí i nebytí každého člověka; na jedné straně je to souhrn sociálních, psychologických a biologických sil, jež člověku brání oddávat se nadále fyzickým důvěrnostem jako dítě, a na druhé straně trvá neustálá snaha po jejich dosažení. Jedinec ve většině případů volí kompromis. Musí se spokojit s mnohem jemnější, takřka symbolickou formou jednání, kdy svému účelu do určité míry poslouží i pouhý náznak uznání od druhé osoby, třebaže to nijak nezmírňuje původní hlad člověka po fyzickém kontaktu.

Tento proces přijímání kompromisů může být zván rozličnými termíny – například výběrem; ale ať už mu říkáme jakkoli, jeho výsledkem je částečná přeměna dětinského hladu po podnětech v něco, co je možné nazvat *hladem po uznání*. S narůstáním složitosti kompromisů se každý člověk stává ve své honbě za uznáním stále osobitějším, a právě tyto rozdíly dodávají vzájemným společenským stykům náležitou pestrost a určují také osud každého jedince. Filmový herec může od svých anonymních a navzájem se ničím nelišících ctitelů vyžadovat každý týden stovky „symbolických pohlazení“, nemá-li „jeho mícha vyschnout“, zatímco vědci k udržení fyzického i duševního zdraví stačí pohlazení udílené jednou ročně uznávanou kapacitou.

Slovo „pohlazení“ se dá použít jako všeobecně platný termín pro důvěrný fyzický kontakt; v praxi se pak může projevovat v nejrůznějších formách. Někteří lidé dítě doslova hladí; jiní je laskají nebo objímají, zatímco další je laškovně štípou nebo poplácávají. Toto vše se projevuje také v konverzaci, takže nasloucháme-li pozorně, můžeme podle způsobu vyjadřování předem uhodnout, jak se určitý člověk bude chovat k dítěti. V rozšířeném smyslu může být slova „pohlazení“ použito běžně pro označení jakéhokoli aktu, který je projevem uznání. *Pohlazení* je tedy základní jednotkou společenské akce. Vzájemnou výměnou pohlazení se vytváří *transakce*, která je opět jednotkou vzájemných společenských styků.

Z hlediska teorie her a v souladu se závěry této knihy můžeme říci, že jakýkoli společenský styk je biologicky vždy prospěšnější nežli styk vůbec žádný. Bylo to pokusně dokázáno při pozoruhodném experimentu S. Levi⁸ s krysami, při němž byl vhodným zacházením příznivě ovlivněn nejen fyzický, duševní a citový vývoj pokusných zvířat, ale také biochemie mozku, a dokonce i odolnost vůči leukémii. Významným rysem těchto experimentů bylo zjištění, že na zlepšení zdravotního stavu těchto zvířat měly stejný účinek jak jemné zacházení, tak i bolestivé elektrické šoky.

Ověřená platnost výše řečených slov umožňuje přistoupit s plnou důvěrou k další kapitole.

2. Strukturalizace času

Za předpokladu, že vhodné zacházení s dětmi i uznání – jeho symbolický ekvivalent u dospělých – mají trvalou platnost, můžeme se zeptat – co dál? Co mohou dělat lidé v každodenních podmínkách poté, co si vyměnili pozdravy, ať už se jedná o přátelské „Ahoj!“ nebo orientální rituál, trvající několik hodin? Za hladem po podnětech a uznání přichází *hlad po struktuře*. Věčným problémem dospívající mládeže je otázka: „Co jí (mu) mám říct?“ A nejenom mladí, také mnozí dospělí lidé považují za nanejvýš nepříjemný ten okamžik ve společnosti, kdy nastane trapná pauza, úsek tichého, nezorganizovaného času, kdy nikoho z přítomných nenapadne nic

zajímavějšího než třeba: „Nezdá se vám, že ty stěny dneska večer na nás přímo padají?“ Lidská bytost se věčně potýká s problémem, jak si zorganizovat čas, kdy nespí. V souvislosti s tím je smyslem veškerého společenského života poskytovat si při tomto programu vzájemnou výpomoc.

Operační aspekt strukturalizace času můžeme nazvat *programováním*. Zahrnuje v sobě tři složky: programování materiálové, sociální a individuální. Nejběžnější, nejvhodnější a nejpohodlnější i nejučelnější metodou organizování času je plán, jenž bere v úvahu materiál okolní reality – tedy to, čemu se všeobecně říká práce. Takový plán nazýváme odborně *činností*; termín „práce“ není vyhovující, protože všeobecná teorie sociální psychiatrie musí brát na vědomí, že i společenský styk je určitou formou práce.

Materiálové programování vychází z nesrovnalostí, na něž narážíme při styku s okolní realitou; zajímá nás v této souvislosti jenom potud, že jakákoli činnost je základnou pro „pohlazení“, uznání i jiné složitější formy vzájemného společenského styku. Materiálové programování není v zásadě sociálním problémem; je založeno vlastně na zpracování informací. Činnost spojená se stavbou lodí počítá s dlouhou řadou měření a odhadů pravděpodobností a jakékoli společenské projevy, jež se při takové práci vyskytnou, musí se jí podřídit, aby stavba mohla pokračovat.

Výsledkem *sociálního programování* je obvyklý tradiční, konvenční nebo polokonvenční společenský styk. Jeho hlavním měřítkem je místní přijatelnost, jíž se běžně říká „dobré způsoby“. Rodiče ve všech částech světa učí děti „dobrým způsobům“, což znamená, že děti vědí, jak správně zdravit, stolovat, vyměšovat, jak se chovat při námluvách nebo na pohřbu, nebo jak vést konverzaci na patřičné úrovni. Různá omezení nebo přehánění v tomto směru jsou určována taktem nebo diplomacií podle všeobecně platných nebo místních zvyklostí. Říhat při jídle nebo žádat manželku bližního svého se buď doporučuje, nebo zakazuje podle místních zděděných tradic, a právě v této oblasti existuje značné množství navzájem se vylučujících vztahů. V místech, kde lidé říhají při jídle, je obyčejně velmi

nemoudré dožadovat se žen; a tam, kde muži bez zábran projevují svůj zájem o ženy, je nemoudré říhat při jídle. Za konvenčními zvyklostmi následuje obvykle polokonvenční společenská konverzace, a tu můžeme označit slovem *zábava*.

Jak se lidé blíže seznamují, vkrádá se do jejich styků stále víc a více *individuálního programování*, což má za následek, že se začnou vyskytovat „incidenty“. Při povrchním pozorování vypadají jako nahodilé jevy a zúčastněné strany je tak mohou i hodnotit, avšak pečlivý rozbor ukáže, že tyto incidenty se projevují v určitých souvislostech, jež se dají snadno roztrždit a klasifikovat, a že jejich souvislý sled je ovládán nevyřčenými pravidly a předpisy. Tato pravidla zůstávají skryta tak dlouho, pokud projevy přátelství nebo nepřátelství nevybočí z mezí, o nichž se zmiňuje Hoyle*, projeví se však zcela nepokrytě po prvním nesprávném tahu, který vyvolá symbolické, slovní nebo právní zvolání „Fuj!“. Tyto sledy, jež na rozdíl od zábav jsou založeny spíše na individuálním než sociálním programování, můžeme označit termínem *hry*. Rodinný nebo manželský život stejně jako život v organizacích všeho druhu se může rok od roku zakládat na variantách jedné a téže hry.

Když tvrdíme, že veškerá společenská činnost spočívá v hraní her, neznamena to ještě, že se jedná převážně o „legraci“, nebo že se partneři v takových vztazích vážně neangažují. Na jedné straně „hraní“ fotbalu nebo jiných sportovních „her“ nemusí být pro zúčastněné vůbec zdrojem potěšení a hráči se mohou chovat velmi zarputile; takové hry mají například s hazardem a podobnými „hrami“ jeden společný rys – že totiž bývají skutečně velmi vážné, dokonce až osudné. Na druhé straně někteří autoři – např. Huizinga⁹ – zahrnují pod pojem „hra“ záležitosti tak hrozivé, jako jsou slavnosti kanibalů. Nazývat proto „hraním her“ jevy tak tragické jako sebevražda, alkoholismus a užívání drog, zločinnost nebo schizofrenie není nijak nezodpovědné, cynické nebo barbarské. Základní

---

* Edmond Hoyle (1672–1769), anglický spisovatel a odborník na karetní hry a šach, autor knihy příslušných pravidel a pokynů (pozn. př.).